

Tulevaisuusvaliokunta

Hallituksen vuosikertomus 2022

Tarkastusvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen vuosikertomus 2022 (K 2/2023 vp): Asia on saapunut tulevaisuusvaliokuntaan lausunnon antamista varten tarkastusvaliokunnalle. Määräaika: 29.9.2023.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- johtava asiantuntija Jaana Tapanainen-Thiess, valtioneuvoston kanslia
- valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti, Oikeuskanslerinvirasto
- johtava asiantuntija Eeva Furman, valtioneuvoston kanslia
- puheenjohtaja Leila Kostiainen, Lainsäädännön arviointineuvosto
- osastopäällikkö Laura Eiro, liikenne- ja viestintäministeriö
- johtaja Minna Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Aleksi Kalenius, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylijohtaja Petri Lempinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- opetusneuvos Marjo Vesalainen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Teija Palko, työ- ja elinkeinoministeriö
- erityisasiantuntija Pauliina Jalonen, Suomen Kuntaliitto
- kehityspäällikkö Sini Sallinen, Suomen Kuntaliitto
- johtava asiantuntija Mikko Dufva, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
- ohjelmajohtaja Katja Creutz, Ulkopoliittinen instituutti
- pääsihteeri Rosa Meriläinen, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- nuorten osallisuuden asiantuntija Silja Uusikangas, Suomen nuorisolan kattojärjestö Allianssi ry
- toiminnanjohtaja Virpi Dufva, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry
- toimitusjohtaja Katri Vataja, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- johtaja Jarkko Niiranen, Opetushallitus
- Suomen Akatemia
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2023 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Tulevaisuusvaliokunta on käsitellyt hallituksen vuosikertomuksen 2022 (K 2/2023 vp), jonka liitteestä 3 ilmenevät eduskunnan 4.3.2019 (VNS 5/2018 vp — K 48/2018 vp) ja 17.11.2021 (VNS 3/2020 vp — EK 37/2021 vp) sekä 27.02.2023 (VNS 16/2022 vp — EK 82/2022 vp) tulevaisuusvaliokunnan esityksestä hyväksymät lausumat sekä valtioneuvoston toimenpiteet eduskunnan lausumien ja kannanottojen johdosta.

Tulevaisuusmietinnöt

Eduskunta hyväksyi 4.3.2019 tulevaisuusvaliokunnan tulevaisuusmietinnön toisen osan (VNS 5/2018 vp — EK 48/2018 vp). Mietintö sisälsi 10 lausumaa, joista voimassa on edelleen yksi.

Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto

9. kehittää tulevaisuusselonteon vaikuttavuutta siten, että tulevaisuusselonteon valmistelu kiinnitetään paremmin ministeriöiden yhteiseen ja jatkuvaan ennakointiin; ministeriöiden yhteisen ja jatkuvan tulevaisuustyön yhteen keräävä julkaisu voi toimia tulevaisuusselonteon ensimmäisenä, yhteistä ymmärrystä rakentavana osana; Tulevaisuusselonteon toisessa osassa valtioneuvosto voi valintansa mukaan avata paremmin jonkin tai jotkut selvityksessä esille nousseista ilmiöistä; selontekomenettely mahdollistaa samalla sen, että myös eduskunta voi ottaa kantaa sekä ministeriöiden tulevaisuustyöhön, että myös valtioneuvoston valitsemaan kärkiteemaan.

Tulevaisuusvaliokunta poistaa lausuman 9 tarpeettomana, koska samaa asiaa on käsitelty myös seuraavan tulevaisuusmietinnön (VNS 16/2022 vp — EK 82/2022 vp) lausumassa 2.

Eduskunta hyväksyi 27.02.2023 2023 tulevaisuusvaliokunnan tulevaisuusmietinnön (VNS 16/2022 vp — EK 82/2022 vp). Mietintö sisälsi 10 lausumaa:

Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto

1. Kehittää päätöksentekoa tukevaa ennakointia, päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksia, tulevaisuusselonteon liittymäpintoja valtioneuvoston muuhun ennakointitoimintaan sekä lainsäädännön tulevaisuusvaikutusarviointia niin, että lainsäädännössä voidaan paremmin huomioida seuraavat sukupolvet sekä sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus.

2. Tekee tulevaisuusselonteon jatkossakin kaksiosaisena niin, että ainakin selonteon ensimmäinen osa yhdistyy ministeriöiden yhteiseen ja jatkuvaan ennakointiin. Ennakoinnin luotettavuuden takaamiseksi ja päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksien lisäämiseksi tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa on tehtävä virkатыönä ilman poliittista ohjausta tietoon perustuen ja osallistavasti niin, että se tuottaa jaetun ymmärryksen toimintaympäristön muutostekijöistä ja epävarmuuksista sekä skenaarioita vaihtoehtoisista kehityskuluisista. Tulevaisuusselonteon toisessa osassa hallitus voi tehdä poliittisia linjauksia ja nostaa tärkeimpinä pitämänsä tulevaisuuskysymykset jatkokäsittelyyn.

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2023 vp

3. Arvioi tulevaisuusselonteon ensimmäisessä osassa esitettyjen muutostekijöiden, epävarmuuksien ja skenaarioiden toteutumista seuraavan tulevaisuusselonteon toimintaympäristöanalyysissä.

4. Käyttää valtioneuvoston kanslian koordinoimaa Ennakointiluotsia nyt annetun tulevaisuusselonteon hyödyntämiseen ja jatkokehittelyyn yhteistyössä esimerkiksi Sitran kanssa.

5. Vahvistaa yhteiskunnallista luottamusta, suvaitsevaisuutta, tulevaisuususkoa, demokratiaa ja omistajuutta yhteiseen tulevaisuuteen kehittämällä tulevaisuusselonteon dialogisuutta ja viestintää niin, että tulevaisuusselonteossa tunnistetuista suurista, ylivaalikautisista tulevaisuuskysymyksistä käydään avointa ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita laajasti osallistavaa keskustelua sekä selontekoja valmisteltaessa, että myös selontekojen valmistuttua.

6. Kehittää toimintatapoja alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille ottaa kantaa tulevaisuusasioihin ja olla aktiivisia toimijoita suomalaisessa päätöksenteossa ja yhteisen kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

7. Kehittää keinoja ottaa ikääntyneet paremmin mukaan yhteisen kestävän tulevaisuuden rakentamiseen aktiivisina toimijoina esimerkiksi yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa sekä erilaisilla kansalaispaneelilla.

8. Kehittää päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksia esimerkiksi OECD:n Suomelle antamien ehdotusten mukaisesti sekä lisää aktiivista henkilökohtaista tulevaisuussuhdetta tukevaa tulevaisuusohjausta, tulevaisuuskasvatusta ja tulevaisuuslukutaitoa koulujen opeussuunnitelmiin.

9. Uudistaa tieto- ja teknologiapolitiikan poikkihallinnollista johtamista ja ilmiöpohjaista politiikkajohdonmukaisuutta niin että varmistetaan uuden teknologian mahdollisuuksien hyödyntäminen työn tuottavuuden kasvattamiseksi, vihreän siirtymän ja sen mahdollistaman kestävän kasvun edistämiseksi sekä ihmislähtöisten teknologiapalveluiden, kuten tukälyn, kehittämiseksi.

10. Ennaltaehkäisee terveysoongelmia ja pitää yllä väestön fyysistä ja henkistä toimintakykyä ja kulttuurista kestävyyttä lapsiperheiden arkea, nuorison mielenterveyttä, ja kaikenikäisten hyviä elintapoja, kuten liikumista ja harrastamista tukevalla hyvinvointi-investoinneilla ja yhdyskuntasuunnittelulla ja pitämällä huolta, että koko kasvatuksen ja koulutuksen ketju varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen on kunnossa ja että jokainen oppilas saavuttaa perusopetuksen aikana riittävät perustaidot. Kestävän hyvinvoinnin ja hyvinvointitalouden edistymiseen seurantaan ja arviointiin tarvitaan myös luotettavia ylivaalikautisia määrällisiä ja laadullisia mittareita.

Tulevaisuusvaliokunta jättää eduskunnan tulevaisuusmietinnössä (VNS 16/2022 vp — EK 82/2022 vp) esittämät lausumat voimaan. Lausumat ohjaavat viimeisimmän tulevaisuusselonteon jalkauttamista ja seuraavan tulevaisuusmietinnön valmistelutyötä.

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2023 vp

Agenda2030-mietintö

Eduskunta hyväksyi täysistunnossaan 17.11.2021 tulevaisuusvaliokunnan Agenda2030-mietinnön (VNS 3/2020 vp — EK 37/2021 vp). Mietinnössä on 14 lausumaa:

Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto

1. kuvaa jatkossa Agenda2030-selonteossa yksityiskohtaisemmin, miten Suomen muu kestävän kehityksen politiikka kiinnittyy Agenda2030-toimenpideohjelmaan, varmistaa, että erilaisissa toimikunnissa, paneeleissa, raadeissa, pyöreissä pöydissä sekä tutkimus- ja työryhmissä tehtävä Agenda2030-toimenpideohjelmaan liittyvä työ muodostaa synergisen kokonaisuuden ja tulee aidosti huomioon otetuksi, varmistaa Agenda2030-toimenpideohjelmaan liittyvän monitoimijaisen ja poikkisektoraalisen työn koordinoinnin, tekemisen ja arvioinnin edellyttämät resurssit valtioneuvoston kansliassa ja ministeriöissä sekä myös muiden keskeisten sidosryhmien, kuten esimerkiksi kestävän kehityksen toimikunnan, kehityspoliittisen toimikunnan, tiedepaneelien ja kansalaisraatien osalta.

2. painottaa kestävän kehityksen politiikassa etenkin Suomen ekologisen velan lyhentämistä sekä toimenpiteitä, jotka ratkaisevat julkisen talouden rakenteelliseen alijäämään, julkisen velan kasvuun, huoltosuhteen heikkenemiseen sekä väestön alueelliseen keskittymiseen ja eriytymiseen liittyviä ongelmia mukaan lukien yksinäisyyteen, mielenterveyteen ja liikkumattomuuteen liittyvät ongelmat.

3. vahvistaa kuntien ja julkisten hankintojen roolia kestävän kehityksen toimeenpanon ajurina ja kehittää valtioneuvoston kanslian kestävän kehityksen työn ja valtiovarainministeriön kuntapolitiikkatyön yhteyttä.

4. edistää kestävän kehityksen politiikassa ilmiöpohjaista toimintamallia, tunnistaa ja ottaa huomioon Agenda-2030 toimenpideohjelman tavoitteiden ja toimien sekä näihin kytkeytyvien teknologiaratkaisuiden keskinäisriippuvuudet sekä yhteis-, ristikkäis- ja ulkoisvaikutukset, kehittää suomalaisen kulutuksen rajat ylittävien vaikutusten mittaus- ja raportointitapaa, pyrkii Agenda2030-toimenpideohjelmassa kokonaiskestävyyden edistämiseen, kehittää tavoitteita ja toimenpiteitä konkretisoivia ja arvioivia mittareita, joilla voidaan seurata kestävän kehityksen edistymistä pitkäjänteisesti yli budjetti- ja vaalikausien, hyödyntää näitä mittareita muun muassa Agenda2030-selonteossa sekä kestävän kehityksen budjetoinnissa julkisen talouden suunnitelmissa ja talousarvioissa. Määrällisten mittareiden rinnalle tarvitaan myös laadullista edistymisen ja sen esteiden analyysiä.

5. kehittää ja resursoi osana tietoon perustuvaa päätöksentekoa myös arviointia. Arviointia on tehtävä sekä etukäteen että jälkikäteen, ja arvioinnin tulokset on myös aidosti huomioitava lainvalmistelussa. Tarvetta on erityisesti kestävän kehityksen arvioinnille, lapsivaikutusten arvioinnille, yritysvaikutusten arvioinnille, teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten ja teknologian terveysvaikutusten arvioinnille sekä tiedolle kestävän kehityksen ja hiilineutraaliuden edistämistoimien kustannuksista ja taloudellisista vaikutuksista, vaihtoehtoisten toteutustapojen kustannuksista ja toimimattomuuden hinnasta.

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2023 vp

6. nostaa tutkimus- ja kehityspanostukset 4 %:iin bkt:stä. Oikein mitoitettulla ja kohdistetulla sekä riittävän kokoluokan julkisella kestävä kasvun vivutuksella voidaan nopeuttaa ja kasvattaa myös yksityisiä investointeja.

7. huolehtii opettajien osaamisesta kestävyysmurroksessa ja ekososiaalisessa sivistyksessä, päivittää eri alojen koulutustarpeiden ennakointia ja koulutusjärjestelmien toimintaa kestävyysmurroksen edellyttämien osaamis- ja työvoimatarpeiden näkökulmasta, suuntaa jatkuvaa oppimista ja uudelleen kouluttautumista oikeudenmukaisen siirtymän näkökulmasta varsinkin niille toimialoille ja alueille, joita kestävyysmurros eniten muuttaa, turvaa vapaan sivistystyön resurssit ja lisää taiteen perusopetusta kaikilla opetusasteilla, lisää tulevaisuuskasvatusta opetukseen ja oppilaanohjaukseen alkaen opettajien ja ohjaajien koulutuksesta sekä täydennyskoulutuksesta.

8. edistää taiteen osallistumista kiperien ongelmien ratkaisemiseen yhdessä tieteen, talouden ja julkishallinnon toimijoiden kanssa tekemällä Luovuuden tiekartan.

9. edistää talouden systeemistä kestävyysmurrosta kehittämällä pitkäjänteisesti keskeisiä keihäänkärkimurroksia, kuten kestävää energiaa ja kiertotaloutta tukevaa sääntelyä ja kannusteita.

10. tukee alueellista yhteistyötä esimerkiksi yritysten, järjestöjen ja yhdistysten sekä oppilaitosten (varhaiskasvatuksesta yliopistoihin ja korkeakouluihin) välillä niin, että sillä tuetaan alueellisia vahvuuksia, kehittää kestävä kasvun keihäänkärkien ympärille systeemitason suunnittelu-, kehitys-, tutkimus- ja liiketoimintaosaamista sekä talenttikeskittymiä uusine yhteistyön muotoineen, mahdollistaa kestävään kasvuun liittyviä kokeiluja sekä demonstraatio- ja pilottilaitoksia ja vivuttaa suuria kestävä kasvun investointeja.

11. tekee innovatiivisen, rohkean, kansallisesta osaamisesta lähtevän ja kansainvälistä vaikuttavuutta korostavan Positiivinen kädenjälki -ohjelman yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa kestävien teknologioiden ja ratkaisuiden sekä paremman sääntelyn monialaiseksi kehittämiseksi ja kestävä työllistävän kasvun edistämiseksi.

12. arvioi suurvaltakilpailun vaikutukset kestävään kehitykseen.

13. edistää kestävyysmurroksen hyväksyttävyyttä, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa sekä kansalaisten henkistä resilienssiä mahdollistamalla sidosryhmien ja kansalaisten osallistumisen ratkaisuiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, varmistaa, että myös yhteiskunnan hiljaiset, kuten lapset, nuoret, maahanmuuttajat, vammaiset ja ikääntyneet otetaan aktiivisiksi toimijoiksi mukaan kestävyysmurroksen tekijöiksi.

14. sanoittaa Agenda2030-toimenpideohjelman ja muutkin vastaavat kestävä kehityksen politiikkaa ohjaavat ohjelmat ja etenkin kansalaisia ja sidosryhmiä päätösprosesseihin osallistavat työskentelymuodot toivon muotoon. Päätöksenteon pohjaksi tarvitaan avointa tietoa ja arvokeskustelua niin kestävyysmurroksen mahdollisuuksista kuin uhkistakin, mutta parhaiten tarvittavaan muutokseen innostavat positiiviset esimerkit maailmalta ja koti-

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2023 vp

maasta läheltä ihmisen omaa arkea. Kestävästä tulevaisuudesta on tehtävä ihmisen kokoinen ja näköinen.

Tulevaisuusvaliokunta jättää eduskunnan Agenda2030-mietinnössä (VNS 3/2020 vp — EK 37/2021 vp) esittämät lausumat voimaan. Lausumat ohjaavat Agenda2030-toimenpideohjelman kansallisten toimenpiteiden toteuttamista ja vaikuttavuutta sekä seuraavan Agenda2030-selonteon valmistelutyötä.

Hallituksen vuosikertomusta käsitellessään tulevaisuusvaliokunta kuuli asiantuntijoita muun muassa tulevaisuusselonteon valmistelusta ja ministeriöiden yhteisestä ja jatkuvasta ennakoinnista, tulevaisuusselonteon jatkohyödyntämisestä, Agenda2030 -toimenpideohjelmasta ja Agenda2030-selonteon valmistelusta, tulevien sukupolvien huomioimisesta lainsäädännössä, lainsäädännön tulevaisuusvaikutusarvioinnista, lasten, nuorten ja ikäihmisten (eri sukupolvien) yhteiskunnallisesta osallisuudesta sekä Suomen keihäänkärkiä, systeemisestä kestävyysmurroksesta ja kestävästä kasvun investoinneista, suurvaltakilpailun vaikutuksista kestäväan kehitykseen, kuntien roolista kestäväan kehityksen ja vihreän siirtymän toteutumisessa ja alueellisten vahvuuksien kehittämisessä, TKI-rahoituksesta, osaamisesta sekä yliopistojen, julkisen sektorin ja yritysten TKI-yhteistyöstä, taiteen ja kulttuurin osallistumisesta yhteiskunnan kehittämiseen ja kiperien ongelmien ratkaisemiseen, koulutustarpeiden ennakoinnista, tulevaisuusohjauksesta, tulevaisuuskasvatuksesta ja tulevaisuuslukutaidosta koulujen opetussuunnitelmissa, opettajien koulutuksesta ja osaamisesta tulevaisuuskysymyksissä, ilmiöpohjaisesta yhteistyöstä ministeriöiden välillä sekä tieto- ja teknologiapolitiikan poikkihallinnollisen johtamisen uudistamisesta.

Valiokunnan käymissä keskusteluissa korostuivat:

- globaalin kilpailun kiristymisen (esimerkiksi länsimaiden ja Kiinan välillä) sekä uusien kehittämishankkeiden rahoitus budjetissa,
- kestäväan kehityksen painotusten mahdolliset muutokset vaalien jälkeen Suomessa ja myös maailmalla uudessa geopolitiisessa tilanteessa,
- valtioneuvoston poikkihallinnollinen työ ja tarve sitä tukevien ministerityöryhmien tarkoituksenmukaisemmalle kokoonpanolle,
- tulevaisuusselonteon hyödynnettävyys, tulevaisuudentutkimuksen ja ennakoinnin tulosten parempi ja systemaattisempi hyödyntäminen,
- riskien vaikutusarviointit lainsäädännön valmistelussa, pitkän aikavälin vaikutusarviot ja se, miten jälkiarvioinnissa esille nousevat haasteet ja ongelmat huomioidaan,
- Euroopan komission REFIT-ohjelma (Regulatory Fitness and Performance Programme) eli EU-lainsäädännön yksinkertaistaminen ja sääntelystä aiheutuvien kustannusten vähentäminen sekä voimassa olevan EU:n lainsäädännön tarkastaminen, Suomen digitalisaatiokehityksen tila sekä EU:n tekoälyyn liittyvä lainsäädäntö ja siihen Suomessa liittyvä aiempi lainsäädäntö, joka pitäisi mahdollisesti purkaa,
- kansakunnan ja kansalaisten resilienssin todellinen taso, lapsiperheköyhyys ja sen syyt, välittämisen ulkoistaminen yhteiskunnalle, luovuuden, taiteen ja kulttuurin merkitys yhteiskunnalle ja henkiselle kasvulle ja hyvinvoinnille, hyvinvointitalous,
- suomalaisten osaamisen taso, valmistuneiden työllistyminen työmarkkinoille sekä työvoiman ja työvoimatarpeen ennakointi,
- Suomi on tehnyt pitkäjänteistä kestäväan kehityksen työtä, haasteemme liittyvät erityisesti ekologiseen kestävyteen ja rajat ylittäviin negatiivisiin vaikutuksiin

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2023 vp

- kuntien kestävän kehityksen visioiden ja arkisessa työssä kohdattujen rajoitteiden välinen ero, jännite ylhäältä tulevan strategisen kokonaisnäkemys- ja toimenpanon ja alhaalta ylös tapahtuvan osallistamisen/osallistumisen ja paikallisen vaikuttamisen välillä,
- monikanavainen (ei pelkästään digitaalinen) osallistaminen ja osallistuminen tulevaisuuskeskustelun laajentamiseksi ja tulevaisuuskon vahvistamiseksi sekä asianosaisten kuulemisen periaatteen toteutuminen ikääntyneiden osalta.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa yhteiskunnallisen polarisaation lieventämisen tarvetta sekä monikanavaisen osallistamisen ja osallisuuden merkitystä demokratian edistämiseksi.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa kestävän hyvinvoinnin ja hyvinvointitalouden haasteesta. Työelämään on astumassa koronan kokenut sukupolvi, jolla voi olla erityisiä tarpeita, koska sen nuoruusvuosia on leimannut pandemia sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja elämäntapoihin liittyvine monine seurauksineen. Vastaavasti on myös huolehdittava siitä, että ikäihmisiä kuultaessa ja heistä tietoa hankittaessa eri ikäiset seniorit ovat edustettuina. Esimerkiksi 95- ja 65-vuotiailla on erilaiset elämäntilanteet, toiveet ja huolet. Aidossa kuulemisessa kaikkia kuullaan, lapsista ja nuorista aivan vanhimpiin asti.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Tulevaisuusvaliokunta esittää,

että tarkastusvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 22.9.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

varapuheenjohtaja Timo Harakka sd
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Kaisa Garedeu ps
jäsen Harry Harkimo liik
jäsen Pauli Kiuru kok
jäsen Antti Lindtman sd
jäsen Krista Mikkonen vihr
jäsen Olga Oinas-Panuma kesk
jäsen Mika Poutala kd
jäsen Aura Salla kok
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok
jäsen Ville Vähämäki ps
varajäsen Saku Nikkanen sd
varajäsen Sami Savio ps

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2023 vp

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Olli Hietanen

valiokunnan pysyvä asiantuntija Maria Höyssä